

РОЗДІЛ 18 КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ СУДОВОЇ І ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМ УКРАЇНИ

Полянський Ю.Є.

*Національний університет «Одеська юридична академія», проректор,
завідувач кафедри організації судових та правоохоронних органів, професор*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРОРА- ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАЧА ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Підтримання прокурором державного обвинувачення в суді являє собою одну з двох частин його участі у кримінальному провадженні. Здійснення ним нагляду за додержанням законів у досудовому кримінальному провадженні переходить у підтримання державного обвинувачення в суді.

У чинному КПК України зроблено спробу покласти на одну і ту ж особу здійснення повноважень у кримінальному провадженні з його початку і до завершення. Позитивною рисою цієї новації є те, що прокурор, який здійснював нагляд на стадії досудового розслідування, добре знає всі обставини справи, що полегшує йому в подальшому виконання функції державного обвинувачення. Проте існує також ризик того, що несучи відповідальність за стан розслідування, обвинувач у суді може проявити упередженість при розгляді справи судом, не звертаючи увагу на обставини, які ставлять під сумнів доведеність обвинувачення.

Остаточний висновок щодо ефективності зазначеного порядку покладення на прокурора обов'язків державного обвинувача можна буде зробити згодом при узагальненні практики. Втім, ризикнемо висловити припущення, що через організаційно-кадрові проблеми, які існують в прокуратурі, потреба у заміні прокурорів виникатиме систематично, а не у виняткових випадках.

Принципове значення має надання колишнім старшим помічникам і помічникам прокурорів статусу прокурорів, відповідно до Закону України від 13 квітня 2012 р. № 4652-VI. Хоча варто згадати, що у процесуальному розумінні вони і раніше вважалися прокурорами і називалися так у рішеннях та інших процесуальних актах судів.

Відповідно до ч. 1 ст. 37 КПК України «У разі необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів». Така практика почала запроваджуватися ще до прийняття чинного КПК України і застосовується при розгляді багатоепізодних справ з великою кількістю обвинувачених, а також складних, або

особливо резонансних справ щодо однієї особи. Це дозволило частково урівняти становище обвинувачення і захисту, послабити диспропорцію коли обвинуваченню, представленому однією особою, протистойть численна група адвокатів-захисників.

Керівництво діями інших прокурорів з боку керівника групи, очевидно, полягає у розподілі між ними окремих процесуальних обов'язків щодо участі у допиті, обвинувачених і свідків, дослідженні інших доказів, вироблення поза межами судових засідань узгодженої позиції з окремих питань, а також спілкування з представниками засобів масової інформації. Колективно узгоджується зміст обвинувальної промови, яка виголошується керівником групи. Очевидно, конкретні види взаємодії між прокурорами, які входять до складу групи, не завжди можуть бути зарегламентовані і виробляються практикою підтримання державного обвинувачення.

Чинний наказ Генерального прокурора України № 4 ГН від 19.02.2012 р. «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні», на відміну від попереднього, не містить вимоги до керівників прокуратур особисто підтримувати державне обвинувачення в суді. Очевидно, причиною є те, що ці обов'язки заздалегідь розподіляються між прокурорами і старшими прокурорами прокуратур.

Крім того, керівники органів прокуратури, прокурори вищого рівня обтяжені організаційно-управлінськими і представницькими повноваженнями, що виключає можливість їх участі у тривалих судових процесах.

Відповідно до статті 34 Закону України «Про прокуратуру» прокурор, який бере участь в розгляді справ у судах, зобов'язаний сприяти виконанню вимог закону про всебічний, повний і об'єктивний, тобто неупереджений розгляд справ та постановленню судових рішень, що ґрунтуються на законі.

У зв'язку з цим не можна не помітити тавтології у визначенні державного обвинувачення яке наведено у п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК України. В ній зазначено, що «державне обвинувачення – процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення (виділено мною – Ю.П.) з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення». Крім того, очевидно, що обвинувач зобов'язаний довести не лише вину особи, як один з елементів складу кримінального правопорушення, а наявність складу правопорушення в його діяннях. Очевидно, зараз ще зарано ставити питання про перегляд цього визначення, проте, можливо, ця потреба стане зрозумілішою згодом. Крім того, на наш погляд, положення статті 34 Закону України «Про прокуратуру» буде доцільно відтворити в КПК України.

У п. 21 вищезазначеного міжгалузевого наказу Генерального прокурора України прокурорам запропоновано «За результатами судового розгляду давати належну правову оцінку як тим обставинам, що викри-

вають, так і тим, що виправдовують обвинуваченого». Доцільно доповнити цей пункт словами: «або частково спростовують обвинувачення, зменшують його обсяг, а також обставинам, які не лише обтяжують, але й пом'якшують відповідальність».

У статті 34 Закону України «Про прокуратуру» особливо звертається увага на додержання прокурором принципу незалежності суддів і підкорення їх тільки закону. Вважаємо, що цю вимогу не слід розуміти лише як прояв пасивної поведінки прокурора, який особисто не порушує принцип незалежності суддів. Прокурор також зобов'язаний проявляти ініціативу у викритті цих порушень з боку інших осіб, принципово ставити перед судом питання про застосування передбачених законом санкцій щодо учасників процесу і присутніх, не виключаючи народних депутатів України, які грубо порушують порядок у залі судового засідання. Вирішення цих питань набуло останнім часом особливої актуальності.

У зазначеному наказі (п. 14. 2) передбачено обов'язок прокурорів брати участь у судових засіданнях у форменому одязі. Думається, що у перспективі, з урахуванням Європейського досвіду, для таких випадків можна було б запровадити для прокурорів мантиї за зразком, затвердженим Генеральним прокурором України. Використання мантий слід передбачити і для адвокатів-захисників, що буде символічно підкреслювати рівність сторін у процесі.

Долежан В. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри організації судових та правоохоронних органів,
доктор юридичних наук*

ЗАВДАННЯ І ПОРЯДОК УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ПЕРЕГЛЯДІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, містить чимало новацій щодо завдань і повноважень прокурора в контрольних стадіях кримінального провадження, зокрема апеляційній і касаційній, які потребують теоретичного і практичного осмислення.

Ініціюючи перегляд судових рішень у кримінальному провадженні і беручи участь у провадженні на цих стадіях, прокурори можуть за наявності підстав продовжувати підтримання державного обвинувачення, яке вони розпочали в судах першої інстанції. Це, зокрема, стосується спроб домогтися скасування виправдувальних вироків і прийняття інших процесуальних рішень, які погіршують становище обвинувачених і виправданих, особливо якщо консолідовану, позицію з цих питань займають як державні обвинувачі, так і представники прокуратур вищого рівня, які беруть участь у розгляді справ судами апеляційної і касаційної інстанцій.